

INGLIZ TILI TA'LIMIDA RAQAMLI VA ADAPTIV TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI ASOSIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

D.Mamataliyev¹

1. Angren universiteti o'qituvchisi

Mas'ul muallif: Mamataliyev Davronbek, Angren universiteti o'qituvchisi.

e-mail:
davronbekmamataliyev@gmail.com

Received: 28 Sentabr 2026

Accepted: 03 Oktabr 2026

Published: 08 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Mamataliyev, D. INGLIZ TILI TA'LIMIDA RAQAMLI VA ADAPTIV TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI ASOSIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH / D. Mamataliyev // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 1. — B. 267–269.

Annotatsiya. Maqolada ingliz tili ta'limida raqamli va adaptiv texnologiyalarni integratsiya qilish orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy yo'nalishlari yoritilgan. Kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari (lingvistik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik) tahlil qilinib, ularning har birini shakllantirishda mos raqamli vositalar tizimi taklif etilgan. Adaptiv ta'lim, intellektual o'qitish tizimlari va zudlik bilan qaytar aloqa imkoniyatlari xalqaro tadqiqotlar natijalari asosida ko'rib chiqilgan. Raqamli texnologiyalarni sinfdagi jonli muloqot bilan uyg'unlashtiruvchi to'rt bosqichli integratsiya modeli ishlab chiqilgan hamda uni amalga oshirishdagi asosiy shartlar va xavflar aniqlangan.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, adaptiv ta'lim, raqamli texnologiyalar, ingliz tili, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, qaytar aloqa, CEFR.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕГРАЦИИ ЦИФРОВЫХ И АДАПТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы и практические направления развития коммуникативной компетенции учащихся на основе интеграции цифровых и адаптивных технологий в обучении английскому языку. Проанализированы компоненты коммуникативной компетенции (лингвистический, социолингвистический, дискурсивный и стратегический) и предложена система цифровых средств для формирования каждого из них. На основе результатов международных исследований охарактеризованы возможности адаптивного обучения, интеллектуальных обучающих систем и оперативной обратной связи. Разработана четырёхэтапная модель интеграции, сочетающая цифровые технологии с живым общением на уроке, а также определены условия и риски её реализации.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, адаптивное обучение, цифровые технологии, английский язык, личностно-ориентированное обучение, обратная связь, CEFR.

DEVELOPING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE THROUGH THE INTEGRATION OF DIGITAL AND ADAPTIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE EDUCATION

Abstract. The article examines the theoretical foundations and practical directions of developing students' communicative competence through the integration of digital and adaptive technologies in English language education. The components of communicative competence (linguistic, sociolinguistic, discourse and strategic) are analysed, and a system of digital tools for developing each of them is proposed. Drawing on international research, the study discusses the potential of adaptive learning, intelligent tutoring systems and immediate feedback. A four-stage integration model that combines digital technologies with live classroom interaction is developed, and the main conditions and risks of its implementation are identified.

Keywords: communicative competence, adaptive learning, digital technologies, English language teaching, learner-centred education, feedback, CEFR.

Kirish. Globallashuv va raqamlashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya va kasbiy faoliyatning asosiy vositalaridan biriga aylandi. O'zbekistonda xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan sanaladi. 2012-yil 10-dekabrda PQ-4040-sonli Prezident qarori bilan xorijiy tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish, o'qitishni birinchi sinfdan boshlash va Yevropa Kengashining Umumiy Yevropa kompetensiyalari (CEFR) tamoyillariga o'tish yo'nalishi belgilab berildi [4]. 2021-yil 19-mayda PQ-5117-son qarori esa xorijiy tillarni ommalashtirish va o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlarni belgiladi [5].

Shu bilan birga, ta'limni raqamlashtirish ham davlat darajasidagi vazifa sifatida qo'yilgan. 2020-yil 5-oktabrda tasdiqlangan «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasi

iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etishni nazarda tutadi [3], «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun (2020) esa ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish va masofaviy shakllarni qo'llash imkoniyatlarini mustahkamlaydi [1]. Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ham o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan [2].

Muammo shundaki, an'anaviy darslarda o'quvchilar grammatik qoidalarni bilsa-da, real vaziyatda erkin muloqot qila olmasligi hamon kuzatiladi. Bunga sinfda har bir o'quvchiga yetarli nutq vaqti ajratilmasligi, o'quvchilar tayyorgarlik darajasidagi farqlar va qaytar aloqaning kechikishi sabab bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. kommunikativ kompetensiya tushunchasi va tarkibi. «Kommunikativ kompetensiya» tushunchasini ilmiy muomalaga D. Haymz kiritgan bo'lib, u til grammatik jihatdan to'g'ri gapirishdan tashqari, qachon, kim bilan va qanday gapirish kerakligini bilishni ham o'z ichiga olishini ta'kidlagan [9]. M.Kanale va M.Sueyn (1980) bu yondashuvni rivojlantirib, kommunikativ kompetensiyaning uchta komponentini – grammatik, sotsiolingvistik va strategik kompetensiyalarni ajratdi [10]; keyinchalik diskursiv kompetensiya ham alohida komponent sifatida qo'shildi.

Yevropa Kengashining CEFR hujjati til bilimini A1 dan C2 gacha olti darajada tavsiflaydi va til o'rganuvchini «ijtimoiy agent» sifatida ko'radi. Hujjatning 2020-yilgi qo'shimcha jildida onlayn muloqot va vositachilik (mediation) kabi faoliyat turlari alohida tavsiflangan bo'lib, bu raqamli muhitdagi muloqotni til ta'limi mazmunining tabiiy qismiga aylantiradi [8]. O'zbek metodistlari ham chet tili o'qitishning maqsadini til birliklarini bilishdan ko'ra, ularni muloqotda amaliy qo'llash qobiliyatini shakllantirishda ko'radi [6; 7].

Shunday qilib, kommunikativ kompetensiya to'rt o'zaro bog'liq komponentdan iborat deb qaraladi: lingvistik (fonetika, lug'at, grammatika), sotsiolingvistik (kontekstga mos nutq shakli), diskursiv (izchil matn va dialog tuzish) va strategik (muloqotdagi uzilishlarni bartaraf etish usullari). Raqamli vositalarni tanlashda aynan shu komponentlarga tayanish zarur.

Raqamli va adaptiv texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari. Kompyuter yordamida til o'qitish (CALL) tarixini M. Uorshauer va D. Xili uch bosqichga ajratadi: bixevioristik, kommunikativ va integrativ [12]. Hozirgi bosqichda multimedia, internet va mobil qurilmalar o'quv jarayonining tabiiy qismi bo'lib, asosiy e'tibor alohida mashqlardan real muloqot vaziyatlarini yaratishga o'tmoqda. C. Chapelle esa texnologiyaning til o'rganishdagi samarasini baholashda uch mezonga – o'quvchiga yo'naltirilganlik, mazmunga e'tibor va nutqiy interaksiyaga tayanishni taklif qiladi [13].

Adaptiv ta'lim tizimlari o'quvchining javoblari asosida topshiriq qiyinligi va ketma-ketligini avtomatik moslashtiradi. Bunday yondashuvning psixologik asosi L. S. Vygotskiyning «yaqin rivojlanish zonasi» g'oyasi bo'lib, unga ko'ra o'quvchi mustaqil bajara oladigan darajadan biroz yuqori, ammo yordam bilan engib o'tish mumkin bo'lgan topshiriqlarda eng yaxshi rivojlanadi [11]. Adaptiv tizim har bir o'quvchi uchun shu zonani doimiy aniqlab turadi.

Individual yondashuvning ahamiyati B. Blum (1984) tadqiqotida ham ko'rsatilgan: yakka tartibdagi repetitor bilan o'qigan o'quvchilarning natijasi an'anaviy sinf darslariga nisbatan taxminan ikki standart og'ish yuqori bo'lgan («2 sigma muammosi») [15]. Intellektual o'qitish tizimlarini o'rgangan meta-tahlilda W. Ma va hamkasblari bunday tizimlar an'anaviy sinf-dars shaklidagi o'qitishga nisbatan o'rtacha darajada yuqori natija berishini ($g \approx 0,4$), yakka tartibdagi inson repetitori bilan esa statistik jihatdan sezilarli farq yo'qligini aniqladi [14]. Bu natijalar adaptiv tizimlarni o'qituvchining o'rnini bosuvchi emas, balki yakka tartibdagi qo'llab-quvvatlashni kengaytiruvchi vosita sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi.

Natija va muhokamalar. Qaytar aloqa (feedback) ham muhim omil. J. Xatti va X. Timperli o'quvchining nimaga erishgani, qayerga intilayotgani va keyingi qadam nima ekanligini aniqlashtiruvchi qaytar aloqa o'quv natijalariga eng kuchli ta'sir qiluvchi omillardan biri ekanini asoslab berdilar [16]. Raqamli platformalar xatoga zudlik bilan munosabat bildirish, nutq va yozuv bo'yicha takroriy urinishlarga imkon berish orqali bu tamoyilni har bir o'quvchi uchun amalga oshiradi.

1-jadvalda kommunikativ kompetensiyaning har bir komponentini rivojlantirishda qo'llanishi mumkin bo'lgan raqamli vositalar umumlashtirilgan.

1-jadval. Kompetensiya komponentlari va raqamli vositalar

Kommunikativ kompetensiya komponenti	Raqamli / adaptiv vosita	Didaktik vazifa
Lingvistik (til materiali)	Adaptiv mashq platformalari, sun'iy intellektga asoslangan o'quv repetitorlari	Lug'at va grammatikani har bir o'quvchining bilim darajasiga mos masalalar bilan mustahkamlash
Sotsiolingvistik	Autentik video va audio resurslar, onlayn muloqot muhitlari	Rasmiy va norasmiy uslublar, nutqiy odob qoidalarini real kontekstda o'zlashtirish
Diskursiv	Hamkorlikdagi onlayn hujjatlar, forum va blog-platformalar	Izchil matn va dialog tuzish, fikrni mantiqiy bayon etish
Strategik	Nutqni tanish dasturlari, chatbotlar, mobil ilovalar	Tushunmovchilikni bartaraf etish, parafraz qilish, muloqotni davom ettirish ko'nikmalari

Integratsiya modeli: to'rt bosqich. Raqamli vositalar o'z-o'zidan kommunikativ kompetensiyani shakllantirmaydi; ular jonli muloqotga xizmat qilgandagina samara beradi. Shu sababli quyidagi to'rt bosqichli model taklif etiladi.

1-bosqich. Diagnostika va individual yo'nalish belgilash.

O'quvchining boshlang'ich darajasi CEFR bo'yicha aniqlanadi (tinglab tushunish, o'qish, gapirish va yozish

ko'nikmalari alohida baholanadi). Adaptiv test natijalari asosida har bir o'quvchiga shaxsiy o'quv yo'li shakllantiriladi.

2-bosqich. Adaptiv mustaqil ish (darsdan oldin yoki uyda).

O'quvchilar lingvistik materialni (lug'at, grammatika, tinglab tushunish) adaptiv platformada o'z sur'atida o'zlashtiradi. Bu bosqichda sinfdagi vaqt grammatik mashqlarga emas, muloqotga ajratiladi, ya'ni o'quv jarayonida teskari sinf (flipped classroom) tamoyili qo'llaniladi.

3-bosqich. Sinfdagi kommunikativ faoliyat.

Juftlikda va guruhda rolli o'yinlar, munozaralar, loyihalar va muammoli vaziyatlar ustida ishlanadi. O'qituvchi bu bosqichda moderator va maslahatchi bo'lib, platformadan olingan ma'lumotlar asosida muayyan o'quvchilarga e'tibor qaratadi. Raqamli vositalar (taqdimot, hamkorlikdagi hujjat, audio-video yozuv) muloqot natijasini qayd etish uchun ishlatiladi.

4-bosqich. Real muloqot va refleksiya.

O'quvchilar o'z nutqini yozib oladi, tahlil qiladi, qaytar aloqa asosida qayta bajaradi; mumkin bo'lsa, xorijlik tengdoshlar bilan onlayn almashinuv (virtual almashinuv loyihalari) o'tkaziladi. Natijalar portfolio shaklida to'planib, keyingi rejalashtirishda hisobga olinadi.

Amalga oshirish shartlari va xavflar. Modelni muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir necha shart bajarilishi lozim. Birinchidan, o'qituvchining raqamli kompetensiyasi: u texnologiyani tanlash, natijalarni talqin qilish va ularni dars maqsadlariga bog'lashni bilishi kerak. Ikkinchidan, moddiy-texnik baza va barqaror internet aloqasi, ayniqsa chekka hududlarda. Uchinchidan, o'quv kontentining sifati va o'quvchilar yoshiga hamda o'quv dasturiga mosligi.

Shuningdek, bir qator xavflarni inobatga olish kerak. Avtomatik tizimlar nutqning ma'no va ijtimoiy jihatlarini har doim to'g'ri baholay olmaydi, shuning uchun og'zaki va yozma ishlarni baholashda o'qituvchining roli saqlanib qoladi. Bundan tashqari, o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, ekran oldida ortiqcha vaqt o'tkazishning oldini olish va texnologiyaga haddan tashqari bog'lanib qolmaslik masalalari ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Tavsiya etilgan modelning samaradorligi alohida eksperimental sinov orqali tasdiqlanishi lozim.

Xulosa. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish lingvistik bilimlarni amaliy nutqiy faoliyat bilan uyg'unlashtirishni talab etadi. Adaptiv ta'lim tizimlari va intellektual repetitorlardan foydalanish o'quv topshiriqlarini individual ehtiyoj va imkoniyatlarga moslashtirish, tezkor qayta aloqa taqdim etish hamda o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Taklif etilgan «diagnostika – adaptiv mustaqil ish – kommunikativ faoliyat – refleksiya» modeli raqamli texnologiyalarni jonli muloqot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur modelning samarali qo'llanilishi o'qituvchining raqamli kompetensiyasi, zarur texnik infratuzilma va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bilan bevosita bog'liq.

Kelgusida ushbu modelni tajriba-sinov asosida tekshirish va uning ta'lim samaradorligiga ta'sirini aniqlash muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, O'RQ-637-son. 2020-yil 23-sentabr.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5712-sonli Farmoni. 2019-yil 29-aprel.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-6079-sonli Farmoni. 2020-yil 5-oktabr.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xorijiy tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4040-sonli Qarori. 2012-yil 10-dekabr.
- [5] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish va o'qitish sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-5117-sonli Qarori. 2021-yil 19-may.
- [6] Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2012.
- [7] Jalolov J.J., Maxkamova G.T., Ashurov Sh.S. Chet tili o'qitish metodikasi: ingliz, nemis va fransuz tillari materiallari asosida. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
- [8] Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
- [9] Hymes D. On communicative competence // Pride J.B., Holmes J. (eds.) Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin, 1972. pp. 269–293.
- [10] Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. 1980. Vol. 1(1). pp. 1–47.
- [11] Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- [12] Warschauer M., Healey D. Computers and language learning: an overview // Language Teaching. 1998. Vol. 31(2). pp. 57–71.
- [13] Bloom B.S. The 2 sigma problem: the search for methods of group instruction as effective as one-to-one tutoring // Educational Researcher. 1984. Vol. 13(6). pp. 4–16.
- [14] Hattie J., Timperley H. The power of feedback // Review of Educational Research. 2007. Vol. 77(1). pp. 81–112.